

DE MENSELIJKE DIMENSIE EN REHUMANISERING VAN DE PSYCHOTHERAPIE

Bulletin Logotherapie en Existentiële Analyse
Jaargang 9/3
Oktober 1999

DRS. PIETER HOEKSTRA

Het dimensionele onderscheid tussen mens en dier

De menselijke dimensie wordt tot uitdrukking gebracht in de stellingname van Descartes (1596-1650): "Cogito ergo sum", ik denk, dus ik besta, of: ik ben mijzelf bewust, derhalve besta ik.¹ Op deze spreuk zijn verschillende varianten mogelijk. Vanuit een existentialistische visie is deze stelling nog aan te scherpen tot: "Ik kies, dus ik ben".² Tegelijkertijd is dit toch weer te versmald. Ik zou, met Martin Buber in gedachten, de volgende toespitsing willen maken: Ik ben, als ik "ik" kan zeggen - en zonder de ander - jij of Gij - is er geen "ik", want niemand heeft ooit 'jij' gezegd tegen mij, waardoor ik mijzelf moest onderscheiden en afscheiden van de ander. In de ontwikkeling van de kinderlijke, dus menselijke psyche zien we dit in de jongste fase terug. Als dit onderscheid zich niet ontwikkeld zal de mens terechtkomen in een psychotische, schizoïde of autistische staat.³ Op z'n best ontwikkelt het zich tot symbiotische relaties in het leven.

Toch gaat deze ontwikkeling-psychologische benadering voor Frankl in eerste instantie te ver. De vragen naar het bewustzijn - oftewel het 'Cogito' - zijn nog voorbarig. Aan het slot zullen we hierop kort terugkomen.

Toch kan ik vanuit de cognitieve benadering, zoals Descartes die inzet, naar een existentiële visie de gedachtesprong naar Viktor E. Frankl maken, om zo nader uit te werken welke stellingname voortvloeit uit zijn antropologie. Daarmee dient eerst het onderscheid benoemd te worden tussen mens en dier - tussen 'hominis' en 'animalis', met de aantekening dat het menselijke het dierlijke, oftewel het humane het sub-humane niet uitsluit, maar insluit. Verderop wordt dat nader toegelicht. Hier kan nog toegevoegd worden dat het Latijnse 'anima' beide - mens en dier - weer verbindt in de basale levensfuncties. In de betekenissen als 'wind', 'adem', 'ziel', 'het leven' of het bloed als levensdrager, komen we in het begrip 'Anima' een

THE HUMAN DIMENSION AND REHUMANISING OF THE PSYCHOTHERAPY

Bulletin Logotherapy and Existential
Analysis volume 9/3 October 1999

Pieter Hoekstra

The dimensional distinction between human and animal

The human dimension is brought to expression in the position of Descartes (1596-1650): "Cogito ergo sum", I think, therefore I exist, or: I am aware of myself, therefore I exist. On this adage several alternatives are possible. From an existential perspective this proposition can be sharpened in the end: "I choose, therefore I am". At the same time this is nevertheless too narrow in the end. I would like to make a next step, with Martin Buber in mind: I am, if I can say "I" - and without the other - You or Thou - there is no "I", because nobody has said ever 'you' to me, which has resulted in the fact that I had to distinguish myself and separate from the other. In the development of the filial, therefore human, psyche we see this again at the youngest stage. If this distinction is not developed the person will arrive in a psychotic, schizoid or autistic state. At best it develops to symbiotic relations in live.

Nevertheless this developmental-psychological approach turns for Frankl too far in the first place. The questions about the conscience - ergo: the 'Cogito' - are still premature. In the end we will return to this.

Still it is possible to make a jump from the cognitive approach, to which Descartes committed, to an existential vision of Viktor E. Frankl, and to develop this more closely, which position results from his anthropology. With that the distinction between man and animal must be appointed first - the distinction between 'hominis' and 'animalis', with the note that the humane does not exclude the animale, neither the human the sub-humane, but in both cases includes it. Further on this will be more closely commented. Here can be still added that the Latin 'anima' links both - people and animal - in the basic life functions. In the meanings like

aantal facetten tegen, die ook in het Hebreeuwse $\chi w r$ (ruach) met een zelfde lading voorkomen. Voor een goed verstaan van Frankl's denkkader kunnen we niet om de taal van TeNaCH en Talmud heen. Een verbinding met het 'animus-anima'-begrip van C.G. Jung kan beter achterwege blijven.

Reductie, de-humanisering en de humaniteit

Frankl stelt dat er het nodige veranderd is in de mensbeschouwing binnen de psychiatrie en psychotherapie. En zo wij dat niet voldoende herkennen breekt hij er in ieder geval een lans voor. Ondertussen, stelt Frankl in zijn 'Die Psychotherapie in der Praxis' van 1982,⁴ mag duidelijk geworden zijn, dat alleen een psychotherapie, die het aandurft boven de psychodynamiek en gedragsonderzoek uit te gaan en in de dimensie van de typisch menselijke fenomenen in te treden, in staat is de tekenen van de tijd te verstaan en antwoord te geven op de noden van de tijd. Dit is alleen mogelijk met een gerehumaniseerde psychotherapie. Het is duidelijk, dat wij, om de existentiële frustratie of zelfs een noögene neurose, zelfs maar te kunnen diagnosticeren, in de mens een wezen moeten zien dat - dankzij zijn mogelijkheid tot zelf-transcendentie - altijd op zoek is naar 'zin'. Wat echter niet de diagnose, maar de therapie betreft en weliswaar niet de therapie van de noögene, maar de therapie van de psychogene neurose, moeten wij, om alle mogelijkheden te benutten, op de niet minder menselijke mogelijkheid tot zelf-distantie terugrijpen. Deze ontmoeten wij niet het minst in de vorm van zijn mogelijkheid tot - humor.⁵

'Eine humane, eine humanisierte, eine rehumanisierte Psychotherapie setzt also voraus, daß wir die Selbst-Transzendenz den Blick bekommen und die Selbst-Distanzierung in den Griff bekommen.'⁶

Beide is evenwel niet mogelijk, als wij de mens als lid van de dierenwereld beschouwen. Want 'kein Tier schert sich um den Sinn des Lebens, und kein Tier kann lachen.' Frankl wil daarmee echter niet beweren, dat de mens alleen maar mens is en niet ook dier. De dimensie van de mens is tegenover de dimensie van het dier de hogere, wat betekent dat deze de lagere dimensie omvat. De vaststelling van het feit dat er specifiek menselijke 'fenomenen' aanwezig zijn in de mens en de gelijktijdige

'wind', 'breath', 'soul', 'life', or the blood as the carrier of life, we encounter in the term 'Anima' a number of facets, which occurs also in the Hebrew $\chi w r$ (ruach) with the same contents. For a good understanding of Frankl's intellectual framework we can not do without the language of TeNaCH and Talmud. A connection with the 'animus-anima'-notion of C.G. Jung can remain better left behind.

Reduction, de-humanising and humanity

Frankl states that things have changed in the vision on humanity within psychiatry and psychotherapy. And as far as we do not recognise that sufficiently he pleads for it in any case. In the meantime, Frankl puts, in his 'Die Psychotherapie in der Praxis' from 1982, that it can be clear, that only a psychotherapy, which dares to go over above the psychodynamics and behaviouristic research is able to go out and enter into the dimension of the typically human phenomena, and is able to understand the signs of time and to answer the needs of the time. This is only possible with a rehumanised psychotherapy. It is clear, that we, just to be able to diagnose the existential frustration or even noögene neurosis, must see in a person a being that - thanks to his possibility to self-transcendence - always is in search of 'meaning'. However, not diagnosis, but the therapy - and indeed, it does not concern the therapy of the noögene, but the therapy of the psychogene neurosis - we must revert to, to exploit all possibilities, the not lesser human possibility to self-distance. This human possibility do we not meet in the least in the form of man's possibility for humour.

'Eine humane, eine humanisierte, eine rehumanisierte Psychotherapie setzt also voraus, daß wir die Selbst-Transzendenz den Blick bekommen und die Selbst-Distanzierung in den Griff bekommen.'

Both are however not possible, if we consider man as a member of the animal world. Because 'kein Tier schert sich um den Sinn des Lebens, und kein Tier kann lachen.' Frankl does not want to

erkenning van sub-humane elementen zijn niet in tegenspraak met elkaar. Tussen het humane en het sub-humane is geen sprake van wederzijdse uitsluiting. Het is een 'Einschließlichkeits-verhältnis'.⁷ In de biologie spreken we toch ook over het animale zenuwstelsel (willekeurig of somatisch) - tegenover het autonome of vegetatieve zenuwstelsel - zonder dat hier per definitie gedacht hoeft te worden aan een 'biologisme', het gaat dan om functionaliteit en aanleg.

Zo mag tijdens de analyse of deductie het onderzoeksobject, in casu 'de mens', niet gereduceerd worden. De wetenschapper dient, zoals gezegd, telkens de werkelijkheid in het oog te houden, die veel breder, hoger en dieper is, dan zijn onderzoeksveld.

Rehumanisering van de psychotherapie

De noodzaak tot een rehumanisering van de psychotherapie heeft voor Viktor Frankl alles te maken met de door hem ontwikkelde dimensionele ontologie. In de dimensionele ontologie gaat het om de 'drie-eenheid' van lichaam, psyche en geestelijke persoon, die voor Frankl samen de ene mens vormt. Als één van deze dimensies niet wordt 'meegenomen' in onze antropologische uitwerkingen, verworden de verschillende wetenschapsvelden tot '-ismen', zoals het biologisme en psychologisme. Frankl veroordeelt over het algemeen de -ismen als een vervalsing van de werkelijkheid. Nu beschouwt hij de vigerende antropologieën - zowel de filosofische als de toegepast-wetenschappelijke, zoals de medische - nogal eens als een vervalste antropologie en dus als een antropologisme in plaats van een antropologie. In zijn ogen moeten wij op onze schreden terugkeren als we een dergelijke drogreden aanhangen. Zolang we dat niet doen blijft het ons ontzegd 'eine wirkliche, wirklichkeitsgerechte Wesenslehre vom Menschen zu bieten. Mit der Sprengung einer immanentischen Betrachtungsweise, mit dem Einbeziehen der Transzendenz, vollzieht sie nämlich nur etwas nach, was im Wesen des Menschen selbst liegt.'

claim with that, however, that man therefore is only human and not also animal. The dimension of humanity is higher, compared with the dimension of the animal, what means that it includes this lower dimension. The determination of the fact that there are specific human 'phenomena' are present in people and the simultaneous recognition of sub-humane elements is not in contradiction with each other. Between the humane and sub-humane are no reciprocal exclusions. It is 'Einschliesslichkeits-verhältnis'. In biology we nevertheless talk also about the animale nerve scheme (randomly or somatic) - compared with the autonomous or vegetative nerve scheme - without we have to concern it by definition as a 'biologism', it concerns then functionality and construction.

Thus, during the analysis or deduction, the research object can not be reduced, in this case 'man'. The scientist must, as said, always keep the reality in the eye, which is more widely, higher and deeper, than his research field.

Rehumanising of the psychotherapie

The necessity to a rehumanisation of the psychotherapy has for Viktor Frankl everything to do with the dimensional ontology, developed by him. The dimensional ontology concerns the 'trinity' of body, psyche and mental person, who form one person in the concept of Frankl. If one of these dimensions 'is not taken along' in our anthropological developments, the different science fields turn into '-ism's', such as the biologism and psychologism. Frankl condemns in general - the ism's as a counterfeiting of reality. Now he considers the prevalent anthropologies - both philosophical and applied-scientific, such as medical - often as a falsified anthropology and therefore as anthropologism instead of a anthropology. In his eyes we must go back on our steps if we support such a fallacy. As long as we don't do that it will remain denied to us 'eine wirkliche, wirklichkeitsgerechte Wesenslehre vom Menschen zu bieten. Mit der Sprengung einer immanentischen Betrachtungsweise, mit dem Einbeziehen der Transzendenz, vollzieht sie nämlich nur etwas nach, was im Wesen des Menschen selbst liegt.'

This means a de-humanisation of man, who is a

Dit betekent een ont-menselijking van de mens, die persoon is; het is eenzijdig en schiet hopeloos tekort. Kortom: de pseudo-wetenschappelijke '-ismen' betekenen een de-humanisering en deze behoeven een re-humanisering. Frankl richt zich concreet op de psychotherapie.

Umfeld, Umwelt en de verovering van de wereld
Wij weten dat de mens een 'weltoffenes Wesen' is, hij is 'aufgeschlossen auf Welt hin' - maar niet, zoals het dier 'eingeschlossen in je eine, je seine arteigene Umwelt.' In tegenstelling tot het tot zijn «Umwelt» veroordeelde dier 'heeft' de mens niet een «Umwelt» maar een «Welt», doorbreekt hij elke «Umwelt» tot die «Welt» - ja, overstijgt hij ook zelfs deze wereld, omdat hij deze tot op de «Überwelt» toe transcendeert. En deze transcendente wezenstrek in het wezen van de mens heeft zelfs de antropologie, de wezensleer van de mens, mee te voltrekken. Dit moet zij zichzelf beloven:

'den Menschen vom Menschen her restlos verstehen zu wollen. Nur dann, wenn sie auf dieses Unterfangen verzichtet, kann sie eine Anthropologie werden, mit der sich der Nihilismus aufheben läßt, und wird sie eine Anthropologie sein, auf der man einen Humanismus aufbauen kann.'

Oftewel:

'die Wesenslehre vom Menschen muß offen bleiben - offen auf Welt und auf Überwelt hin; sie muß die Tür zur Transzendenz offen halten. Durch die offene Tür aber fällt der Schatten des Absoluten.'⁸

De mens is volgens Frankl dus een wezen dat openstaat voor de wereld. Hierin onderscheidt hij zich van de dieren, die niet openstaan voor de wereld (*Welt*) maar gebonden zijn aan een omgeving (*Umwelt*), die specifiek is voor hun soort. Op andere plaatsen onderscheidt Frankl de woorden 'Umwelt', als eigen aan de mens, en 'Umfeld', als eigen aan het dier. Deze omgeving, of 'Umwelt', heeft datgene in zich waardoor het dier instinctief wordt aangetrokken. Kenmerkend aspect

person; it is unilaterally and will fall short of the mark. In short: pseudo-scientific '-isms' means de-humanising and these need rehumanising. Frankl aims concretely at the psychotherapy.

Umfeld, Umwelt and the conquest of the world
We do know that man is a 'weltoffenes Wesen', he is 'aufgeschlossen auf Welt hin' - but not, in the way the animal is 'eingeschlossen in je eine, je seine arteigene Umwelt.' In contrast to the animal, condemned to its "Umwelt", the human does not have an "Umwelt" but a "Welt", he breaks through each "Umwelt" until this exceeds the "Welt" - yes, he even transcends this world, because he transcends to the "Überwelt". And this transcendent being is a specific characteristic in the being of man and has to be incorporated in the anthropology. This must anthropology promise itself:

'den Menschen vom Menschen her restlos verstehen zu wollen. Nur dann, wenn sie auf dieses Unterfangen verzichtet, kann sie eine Anthropologie werden, mit der sich der Nihilismus aufheben läßt, und wird sie eine Anthropologie sein, auf der man einen Humanismus aufbauen kann.'

Or:

'die Wesenslehre vom Menschen muß offen bleiben - offen auf Welt und auf Überwelt hin; sie muß die Tür zur Transzendenz offen halten. Durch die offene Tür aber fällt der Schatten des Absoluten.'

Man is according to Frankl therefore a being that is open to the world. In this he distinguishes himself from the animals, which are not open to the world (*Welt*) but are bound to surroundings (*Umwelt*), that is specific for their sort. At other places Frankl distinguishes the words 'Umwelt', as specific to people, and 'Umfeld' to the animal. These surroundings, or 'Umwelt', carries in it the result of which the animal is attracted instinctively. A characteristic aspect of the human existence is

van de menselijke existentie is nu juist om de grenzen die hem door de natuurlijke omgeving als *homo sapiens* worden gesteld te doorbreken. De mens strekt zich uit naar de wereld, hij bereikt en verovert haar een wereld, die vol is met andere wezens om te ontmoeten en mogelijkheden om zichzelf te verwerklijken.

Deze visie is radicaal anders dan die van de motivatietheorieën die op het principe van de homeostasis gebaseerd zijn. Want zulke theorieën benaderen de mens als een gesloten systeem. Zij gaan ervan uit dat de meest fundamentele behoefte van de mens het bewaren of herstellen van een innerlijk evenwicht is, te bewerkstelligen door het verminderen van spanningen. In laatste instantie zou dit ook het doel zijn van het uitleven van driften en bevredigen van behoeften.⁹

Eenzijdigheid of multidimensionaliteit

In onder andere zijn boek 'De onvoorwaardelijke mens', waarin Frankl zijn antropologische vooronderstellingen uitwerkt, zet hij het volgende uiteen: Hetgeen we in de lager gelegen dimensies 'vinden' is slechts geldig binnen diezelfde dimensies. Daarmee levert hij inhoudelijke kritiek op de Reflexologie van Pavlov en het Behaviorisme van Watson. Beide zijn eenzijdig. De gedragstherapie richt zich op het gedrag, niet op de persoon zelf. Gedrag is het product van leren, in de therapie wordt onaangepast gedrag afgeleerd en meer effectief gedrag aangeleerd.¹⁰ De mens wordt bepaald door mechanismen. Dezelfde kritiek van eenzijdigheid, maar inhoudelijk anders, levert Frankl op Freud's psychoanalyse. De psychoanalyse ziet de mens, in zijn ogen, als bepaald door natuurlijke (met name seksuele) driften. Uiteindelijk is de mens dan het slachtoffer van instinct en normerende structuren (Es en Über-Ich). Het hoogste therapeutische doel is in de filosofie van psychoanalyse de homeostase, een spanningsloze toestand.¹¹ Ook Adler's Individualpsychologie moet zich deze kritiek laten welgevalen. Wat betreft de systeemtherapie: deze richt zich op het gezinssysteem waarbinnen de persoon functioneert, daar ontstaat zijn disfunctioneren, aldus Frankl. De mens wordt bepaald door de positie die hij binnen het systeem inneemt.¹² Daar is het doel het gezinssysteem beter te laten functioneren. In Frankl's ogen vertegenwoordigen deze richtingen elk een vorm van reductionisme: het mens-zijn wordt teruggebracht tot een dimensie van het totale 'zijn'. De mens wordt teveel beschouwd als een product van erfelijkheid en/of milieu.¹³ Frankl verzet

now exactly that which is meant to break through the borders which are put against him as a *homo sapiens* by the natural surroundings. Man stretches out to the world, he reaches and conquers a world, which is full with other beings and possibilities of realising himself.

This vision is radically different from those of the motivation theories which are based on the principle of the homeostasis. This is for reason that such theories approach the human being as a closed system. They presume that the most fundamental need of people is keeping or repairing an inner balance, brought about by reducing tensions. In the last resort this would also be the aim of living up impulses and satisfying needs.

Single sidedness or multi-dimensionality

In among other things his book 'The unconditional man', in which Frankl develops his anthropological presuppositions, he explains the following: What we 'find' in the lower situated dimensions is only valid within the same dimensions. With that he provides substantive criticism on the Reflexology of Pavlov and the behaviourism of Watson. Both are unilateral. The behaviouristic therapy does aim on behaviour, not on the person himself. Behaviour is the product of learning, in the therapy unsuited behaviour is corrected and more effective behaviour is learned. People are stipulated mechanisms. The same criticism of single sidedness, but substantive differently, provides Frankl on Freud's psychoanalysis. Psychoanalysis sees the human being, in his eyes, as stipulated by natural (particularly sexual) impulses. Eventually the human would then be the victim of instinct and normative structures (Es and Über-Ich). The highest therapeutic aim is in the philosophy of psychoanalysis the homeostasis, a stressless situation. Also Adler's Individualpsychologie is criticised in that way. Concerning the Systemtherapy: this aims at the family system within which the person functions, there arises his disfunctioning, thus Frankl. Man is stipulated by the position that he has within the system. The aim is in Systemtherapy that the family system improves in functioning. After Frankl's opinion these schools represent each a form of reductionism: being-human is brought back to a dimension of the total

zich 'uit alle macht' tegen zo'n visie, omdat het mens-zijn nooit kan worden teruggebracht tot niet meer dan... Hij heeft zijn visie helder weergegeven in zijn "Zehn Thesen über die Person".¹⁴ Voor Frankl heeft wetenschap niet alleen het recht, maar ook de plicht om de multidimensionaliteit van de werkelijkheid tussen haakjes te zetten; delen van de werkelijkheid moeten systematisch worden afgedekt om de 'frequentie van het spectrum van de werkelijkheid' vast te stellen. De projectie van eenzijdigheid is daarom meer dan legitiem. Ze moet zelfs! 'Deduction, my dear dr.Watson!' Wetenschap vraagt om analyse.

'Wetenschappers moeten een fictie overeind houden, alsof je met een unidimensionale realiteit van doen zou hebben. Maar wetenschappers moeten niet vergeten wat ze doen, dat betekent: iedere wetenschapper moet zich bewust zijn van zijn 'deelbron'; zijn wetenschap moet verder dan die bron gebracht worden.'¹⁵

Mens-zijn is mens 'in der Tat' zijn.

Mens-zijn is mens 'in der Tat' zijn. Dat is ook onderscheid met dierlijk-zijn. Een aantal vragen die hierbij te stellen zijn betreffen de volgende: Kan zelfs een vegetatief bestaan mens-zijn betekenen? En zo ja, is dit dan hetzelfde als menswaardig zijn? Frankl zal overigens stellen dat dit inderdaad nog het geval is en wel op basis van de instellingswaarden. Waar meten we evenwel de humaniteit aan af? Is het uiteindelijk dan toch genetisch bepaald? Kan een dier al of niet mens-achtig zijn, zoals een aap mens-achtig kan zijn. Gedragingen van dieren kunnen aangeleerd en 'als mensen' zijn. En is ons menselijk gedrag ook grotendeels niet aangeleerd/gesocialiseerd en deels zelfs cultureel bepaald? Kan het dier ook menselijk zijn? En zo ja, kan het dier dat in dat geval alleen ten opzichte van een mens? In dat geval zou menselijkheid ook doel-ontleend zijn. Als we dit ontkennen, valt dan de term 'menswaardig' in ieder geval nog te verdedigen? Het enige dat het dier overigens werkelijk niet kan zijn is 'medemenselijk'. Dit is soort-gebonden aan de mens. Frankl laat zich evenwel niet rechtstreeks verleiden tot dit gedachtenspel.

'Being' ('Sein'). Man is considered too much as a product of heredity and/or environment. Frankl resists, with all his power, against such a vision, because 'being-human' (Mensch-sein) can never be brought back to no more than... He has clearly reflected his vision in his "*Zehn Thesen über die Person*". For Frankl science has not only the right, but also the obligation to put the multidimensionality of the reality between brackets; parts of reality must be covered systematically to determine the 'frequency of the spectrum of reality'. For this reason the projection of partiality is more than legitimate. She must! 'Deduction, my dear dr.Watson!' Science asks for analysis.

'scientists must keep intact a fiction as if you do with unidimensionale reality of. But scientists must not forget what they do, which means: every scientist must be aware of his 'source'; his science must be brought further than that source.

Being-Man is Man-in-deed

Mensch-sein is being man-in-the-deed. That is also the distinction with being-animal. A number of connected questions will be put as follows: Can even a vegetative existence mean being-human? And if so, is this the same then as 'fit for a human being'? Frankl will state moreover that this indeed is still the case and well on the basis of the attitude values. With what do we measure the humaneness in the end? Has it then been stipulated genetically nevertheless? Can the animal whether or not be humanish, like a monkey can be human-like. Behaviour of animals is possibly trained and be 'like humans'. And hasn't our human behaviour been mainly taught/socialised also and isn't it partly even culturally stipulated? Can the animal be also human? And if so, is it in that case only possible that the animal does this with respect to people? In that case humanity (philanthropy) would be also aim-directed. If we deny this, is it then still possible to defend the definition 'fit for a human being'? The only thing that the animal moreover really cannot be is 'humaness'. This is sort-aligned to people. Frankl however cannot be seduced directly to this idea game.

Is the difference between man and animal

Is het verschil tussen mens en dier dan ontologisch? Frankl gaat verder. Voor de mens geldt, dat hij in staat is om uit te stijgen boven het niveau van de somatische en fysieke fenomenen, die zich respectievelijk voordoen in de biologische en in de psychologische dimensie, door een nieuwe dimensie te openen: de noölogische dimensie (ook wel: geestelijke dimensie). Het is deze dimensie waarin we de unieke menselijke eigenschappen moeten zoeken.¹⁶ Frankl wijst op zo'n uniek menselijke eigenschap: het Noö-psychisch antagonisme, de vaardigheid van de mens om zich van het psycho-fysieke te kunnen distantiëren.¹⁷ Door dit vermogen tot zelfdistantie onderscheidt de mens zich dus *wezenlijk* van het dier:

*Das Tier ist schon deshalb keine Person, weil es sich nicht über sich selbst stellen, sich gegenüberzustellen imstande ist.*¹⁸

En:

'Sofern der Mensch ein im Wesen (also essentiell) geistiges Wesen ist (also über Physis und Psyche hinausgeht), ist Logos (Sinn) der objektive Aspekt und Existenz (das spezifisch Humane) der subjektive Aspekt solcher Geistigkeit.'¹⁹

Door de wezenlijke zelf-transcendentie van de mens worden de beide aspecten Logos en Existentie met elkaar verbonden. Frankl definieert dit als het 'Übersichselbsthinausweisen' op iets of op iemand - op een te vervullen doel of zin of op een te ontmoeten medemens, die immers in de ontmoeting pas naaste wordt.²⁰ In ieder geval is:

'menschliches Sein wirklich menschlich in dem Maße, in dem es im Dienst an einer Sache oder aber in der Liebe zu einer Person aufgeht'. Ja, es ließe sich sagen, daß der Mensch wirklich er selbst ist (und damit auch sich selbst verwirklicht) in dem Maße, in dem er- in der Hingabe an eine Aufgabe oder an seinen Partner-sich selbst übersieht und vergißt.'²¹

Deze zelf-transcendentie van de menselijke existentie spiegelt zich op cognitief niveau in de vorm van de, sinds Brentano en Husserl gebruikte zogenaamde 'Intentionalität geistiger Akte'. Tegelijkertijd is deze vaardigheid van de menselijke geest, boven de bewustzijns-immanente 'inhoud' tot

therefore ontological? Frankl goes further. For the human holds, that he is able to alight above the level of the somatic and physical phenomena, which occurs respectively in biological and in the psychological dimension, by opening a new dimension: the noological dimension (also: mental dimension). It is this dimension in which we must seek the unique human properties. Frankl indicates at such an unique human property: the noo-mental antagonism, the skill of people to be able to distance from the psycho-physical. By this capacity to self-distance people distinguish themselves therefore substantial from the animal:

Das Tier ist schon deshalb keine Person, weil es sich nicht über sich selbst stellen, sich gegenüberzustellen imstande ist.

And:

'Sofern der Mensch ein im Wesen (also essentiell) geistiges Wesen ist (also über Physis und Psyche hinausgeht), ist Logos (Sinn) der objektive Aspekt und Existenz (das spezifisch Humane) der subjektive Aspekt solcher Geistigkeit.'

By the substantial self-transcendence of the human being the two aspects Logos and Existence are joined. Frankl defines this as the 'Übersichselbsthinausweisen' on something or on someone - to an aim to be fulfilled or meaning or on a person to be met, who becomes in the meeting a fellow-creature. In any case is:

'menschliches Sein wirklich menschlich in dem Maße, in dem es im Dienst an einer Sache oder aber in der Liebe zu einer Person aufgeht'. Ja, es ließe sich sagen, daß der Mensch wirklich er selbst ist (und damit auch sich selbst verwirklicht) in dem Maße, in dem er- in der Hingabe an eine Aufgabe oder an seinen Partner-sich selbst übersieht und vergißt.'

These self-transcendence of the human existence reflects itself at a cognitive level in the form of, since Brentano and Husserl so-called

een bewustzijns-transcendent 'voorwerp' (Gegenstand) naar voren gestoten, een kenteken, dat de menselijke geest als zodanig, als menselijke, kwalitatief van de psychische functie niet-menselijk leven onderscheidt. Het menselijke heeft een kwalitatief verschil in de wereld van levende wezens binnengebracht en dus niet slechts een gradueel. Nu gaat Frankl wel in op het boven gevoerde gedachtenspel. Als men stelt, dat aan te tonen valt, dat een chimpansee in een precies aan te geven constellatie iets kan presteren, wat wij als specifiek humaan definiëren, dat deze chimpansee ook dan niet voor dit ogenblik en voor de duur van de handeling als menselijk wezen te kwalificeren is.

De zorg om de zin in het bestaan

Het bezorgd-zijn om zoiets als de 'Sinnhaftigkeit menschlichen Daseins', ook de twijfel daaraan, ja zelfs de vertwijfeling aan het 'Dasein'²², ja zelfs het vertwijfeld zijn met het oog op een vermeende zinloosheid van het menselijk bestaan is nog altijd geen ziekelijke aangelegenheid, een pathologisch fenomeen. Voor een dergelijke opvatting moeten wij ons volgens Frankl hoeden in het klinische veld. Hij spreekt hier zelfs van een pathologisme en, zoals eerder genoemd, is een -isme voor Frankl gewoonlijk een kwalijke aangelegenheid en een vervalsing van de werkelijkheid. Juist de zorg om de zin in zijn bestaan onderscheidt de mens van het dier en tekent zijn eigenheid als mens. Een dier maakt zich daarom niet druk

'(...) und wir dürfen dieses Menschliche - mehr als dies: dieses Allermenschlichste am Menschen - nicht zu etwas bloß allzu Menschlichem machen, (...).'²³

Het voorgaande is positief in zichzelf, of kan in ieder geval neutraal genoemd worden, en biedt mogelijkheden en kansen. Toch komen met de mogelijkheden en de kansen ook de mogelijke problemen, zoals het Bijbelse oer-epos van de keuze in de hof van Eden de mens voor kennis van goed en kwaad stelt.

Als wij ons afvragen wat nu het existentiële vacuüm bewerkt en veroorzaakt, dan komen we tot de volgende verklaring, aldus Frankl: In tegenstelling tot het dier vertellen geen instincten en driften ons als mensen wat wij moeten doen. En in

'Intentionalität geistiger Akte'. This skill of the human spirit is at the same time, above the conscience-immanent 'contents' to a consciousness-transcendent 'object' (Gegenstand) bumped forward, a mark, which the human spirit as such, as human, distinguishes qualitatively of the mental function of not-human lives. The humane has brought in the world a qualitative difference of living beings and therefore not only gradual. Now Frankl, however, discusses the above conducted idea game. If one puts, that can be shown that a chimpanzee in an exact indicated constellation can perform something, that we define as specifically human, that also then this chimpanzee for this moment and for the duration of the operation cannot be qualified as human being.

The concern over the sense in the existence

Being concerned for something like the 'Sinnhaftigkeit menschlichen Daseins', also the doubt about it, yes even becoming desperate about that, even the perplexity to the 'Dasein', yes even with a view to the alleged meaninglessness of the human existence is still no morbid matter, a pathological phenomenon. For such a conception we must guard ourselves in the clinical field according to Frankl. He even speaks of pathologism and, as earlier mentioned, '-ism's'. For Frankl these are usually an evil matter and a counterfeiting of reality. Especially the concern over the meaning in his existence distinguishes man from the animal and marks his individual character as human. An animal therefore does not care

'(...) und wir dürfen dieses Menschliche - mehr als dies: dieses Allermenschlichste am Menschen - nicht zu etwas bloß allzu Menschlichem machen, (...).'

The previous is positive in itself, or can in any case be called neutral, and offers possibilities and chances. However, also the possible problems come forth with the possibilities and the chances, as the biblical ancient epos about the choice man had to make in the Garden of Eden for knowledge of good and bad.

If we wonder what treats and causes now the existential vacuum, we reach the next explication,

tegenstelling tot eerdere tijden zeggen vandaag de dag geen tradities meer aan de mens wat hij behoort te doen. 'Weder wissend, was er muß, noch wissend, was er soll, weiß er aber auch nicht mehr recht, was er eigentlich will.' En het gevolg is dat de mens alleen dat wil wat de anderen doen - dat is Conformisme - of, omgekeerd, de mens doet alleen dat wat de anderen willen - van hem willen. En dan hebben we Totalitarisme. Daarenboven hebben we ook nog een andere uiting van het existentiële vacuüm, een specifiek 'Neurotizismus', namelijk de "noögene neurose".²⁴

Ontologie, cogito en de geestelijke persoon

Fundamenteel is het onderscheid tussen mens en dier voor Frankl een ontologisch verschil. De mens is mens - los van hoe ontwikkeld het 'cogito' is; los van hoe menselijk dit wezen zich gedraagt. Zelfs is het onjuist te stellen dat de potentie tot mens-zijn aanwezig is in het biologische wezen homo sapiens. Het is ook onjuist te stellen dat de individuele mens zich ontwikkelt in zijn mens-zijn. Hetgeen hij ontwikkelt zijn vaardigheden, maar vaardigheden zijn niet ontologisch. Voor Viktor Frankl is er wel een zichtbaar worden van de geestelijke persoon. Bij de geboorte en zelfs daarvoor zijn het lichaam en de psyche al aanwijsbaar. Samen met de geestelijke persoon vormen zij de ene en ondeelbare mens. De geestelijke persoon wordt gaandeweg meer zichtbaar. En zonder dit op een of andere manier religieus te duiden, stelt Frankl dat de geestelijke persoon blijft, ook als het lichaam en de psyche al vergaan zijn.²⁵ In die lijn moet het volgende citaat beschouwd worden:

'Logotherapie stelt dat wat vergankelijk en van voorbijgaande aard is tevens de mogelijkheden zijn, de kansen om waarden te realiseren, de mogelijkheden om te scheppen, te ervaren, en betekenisvol te lijden. Wanneer de mogelijkheden zijn gerealiseerd gaan deze niet meer voorbij, ze zijn gebeurd en zijn deel van het verleden - wat betekent dat ze bewaard blijven; niets kan ze veranderen, niets kan

thus Frankl: In contrast to the animal no instincts and impulses tell us as people what we must do. And in contrast to earlier times today no more traditions tell people to do what he has to do. 'Weder wissend, was er muß, noch wissend, was er soll, weiß er aber auch nicht mehr recht, was er eigentlich will.' And the consequence is that people only want to do that what the others do - that is conformism - or, reversed, people only do that what the others want - want of him. And then we have totalitarianism. We in addition have also still another expression of the existential vacuum, specific 'Neurotizismus', namely the "noögene neurosis".'

Ontology, cogito and the 'Geistige Person'

Basically the distinction between people and animal is for Frankl an ontological difference. People are people - apart from how the 'cogito' has developed; apart from how humane this being behaves himself. It is even incorrect to state that the potential to being-human is present in the biological being homo sapiens. It is also incorrect to state that the individual person himself develops in his being-human. What he develops are skills, but skills are not ontologic.

For Viktor Frankl, however, there is a becoming visible of the mental person. At birth and even before that the body and the psyche are already assignable. With the mental person they form a one and indivisible person. The mental person becomes gradually more visible. And without indicating this religiously one way or another, Frankl puts that the mental person remains, also when the body and the psyche already have perished. In that way the next quote must be considered: 'Logotherapy states that what is perishable and of a passing nature are at the same time the possibilities, the chances of realising values, the possibilities of creating, of experiencing, and meaningfully suffering. When the possibilities have been realised, these no longer go beyond, they have happened and are part of the past - what means that they remain kept; nothing can change them, nothing can make them undone. They remain for eternity.'

The becoming visible of the mental person happens

ze ongedaan maken. Zij blijven voor eeuwig.²⁶

Het zichtbaar worden van de geestelijke persoon gebeurt voor het eerst bijvoorbeeld in de eerste (glim)lach van de baby. Dat is een ontmoeting. Is dat dan niet geprojecteerd door de zielsgelukkige ouder? Nee, het is wezenlijk een ontmoetingsmoment. Is het wel bewust? Ja, maar dat is nog niet hetzelfde als 'gereflecteerd', wat het woord 'cogito' van Descartes in zich draagt. Toch begint hier iets, dat - mits de ontwikkeling van deze kleine mens zich gezond voortzet - zal leiden tot het kunnen onderscheiden van 'Ich' en 'Du' (Buber), waarbij de mens geleerd heeft - als vaardigheid - 'ik' te zeggen en door separatie en daarmee verbonden -angsten tot een geïndividueerd mens is geworden. Een nog verder strekkende ontwikkeling is de lijn van Immanuel Levinas, als hij spreekt over het kwetsbare aangezicht van de ander. Waarbij ik hier volsta met deze enkele opmerking.

Rehumanisering?

Frankl stelde in zijn tijd vast dat aan het de wezenlijk menselijke dimensie voorbijgegaan wordt in de verschillende psychotherapeutische richtingen. Het grootste deel van deze eeuw heeft de psychiatrie getracht de menselijke geest te interpreteren als een mechanisme, daarmee bleef de therapie bij psychische aandoeningen een techniek. Jaren terug schrijft Frankl dat hij meent dat deze tendens ten einde is gekomen.

'Thans beginnen zich aan de horizon de contouren af te tekenen van een gehumaniseerde psychiatrie, in plaats van een 'verpsychologiseerde' geneeskunde.'²⁷

Helaas moet gesteld worden dat dit slechts geldt voor een deel van de therapieën en dat in de meeste gevallen andere dan menswaardige mechanismen de keuzes in de GGZ bepalen.

Samenvatting

Het verschil tussen mens en dier is ten diepste ontologisch. Frankl verwoordt dat met zijn begrip de 'geestelijke persoon', of in het Duits 'geistige Person'. Dit begrip dient niet religieus of metafysisch begrepen te worden; misschien wel meta-theoretisch. In ieder geval heeft het alles te

for the first time for example in the first smile or laugh of the baby. That is a meeting. Is that then not projected by the ecstatic parent? No, it is substantial a meeting moment. Is it, however, aware? Yes, but that is not yet the same as a 'reflected awareness', which the word 'cogito' of Descartes carries in itself. Nevertheless here starts something, that - presuming that the development of these small person continues healthily - will lead to the ability to distinguish 'Ich' and 'Du' (Buber). It starts where the person has learned - as a skill - to say 'I' through separation and - connected with that - fears, has become an individuated person. A still further stretching development is in the line of Immanuel Levinas, if he speaks concerning the vulnerable face of the Other. I must stop here with this single observation.

Rehumanising?

Frankl stated in his time that the substantial human dimension is forgotten in the different psychotherapeutic directions. The largest part of this century psychiatry has tried to interpret the human spirit or mind as a mechanism, with that therapy on mental disorders remained a technique. Years back Frankl wrote that he thinks that this tendency has come at an end. 'Now at the horizon start getting visible the outlines of a humanised psychiatry, instead of 'psychologised' medicine.'

Unfortunately it must be stated that this applies only for a part of the therapies and that in most of the cases other than decent mechanisms determine the choices in the Mental Health.

Summary

The difference between human and animal is fundamentally ontological. Frankl formulates that with his term the 'mental person', or in German 'geistige Person'. This term must not be understood from a religious perspective or metaphysically; perhaps meta-theoretical. In any case it has do anyhow with transcendence, but thus here not to be understood religiously, only argued from the person self, who has to have alight above himself, indeed not to become ontological human, but to experience his humanity in reality. In

maken met transcendentie, maar dan ook hier weer niet religieus verstaan, echter slechts vanuit de mens zelf beredeneerd, die boven zichzelf moet uitstijgen om, weliswaar niet ontologisch mens te worden, maar wel zijn/haar menselijkheid in de werkelijkheid te (be)leven. In die transcendentie, waarin tevens blijkt dat de mens een wezen is die een Umwelt heeft, welke boven een Umfeld uitstijgt en zelfs de mogelijkheid heeft te denken in een categorie als *Überwelt*. Ook zo blijkt dat de mens niet wezenlijk anders is dan het dier, want het sub-humane van het dier is geïncorporeerd in het humane. Er is in de mens echter een 'meer'. Daarbij gebruikt Frankl de genoemde term 'geistige Person'.

Viktor E. Frankl ziet in de moderne psychotherapie, waarbij de moderne tijd begint met de Psychoanalyse van Sigmund Freud, een ont-menselijkende tendens. Hoewel in de literatuur niet uitgewerkt is een treffend voorbeeld ten onzent het geschil tussen prof.dr.J. Bastiaans, eerder hoogleraar psychiatrie aan de Rijksuniversiteit van Leiden en directeur van de Jelgersma-kliniek te Oegstgeest en prof.dr.V.E. Frankl betreffende de zogenaamde farmaco-therapieën. Bastiaans meende dat traumata als het KZ-syndroom daarmee adequaat behandeld kan worden; Frankl stelde zich daar bij hun ontmoeting in 1947 diametraal tegenover, zowel als psychiater als 'overlevende'. Voor Frankl is de mens op 'zin' georiënteerd, waarbij dit woord 'zin' verstaan moet worden vanuit de zinsnede 'Mens-zijn is mens *in der Tat*-zijn'.

De mens is een (zich) bewust (wordend) wezen; maakt keuzes; en is zo mens in-der-daad. Zo dient de mens dan ook menselijk en menswaardig behandeld te worden. Daarom klinkt Frankl's pleidooi voor een (re-) humanisering van de psychotherapie.

this transcendence, in which appears that man is a being that has an *Umwelt*, who alights above *Umfeld* and even has the possibility to think in a category such as *Überwelt*. Also in this way it appears that people are not substantial different from the animal, because the sub-humane of the animal is incorporated in the humane. There is in the human being however a 'more'. Frankl uses therefore the already mentioned term 'geistige Person'.

Viktor E. Frankl sees in the modern psychotherapy, where modern time starts with the psychoanalysis of Sigmund Freud, a tendency of dis-humanising. Although it is not developed in literature, a striking example in the Netherlands is the dispute between Jan Bastiaans, in those days professor in psychiatry at the university of Leiden and director of the Jelgersma clinic in Oegstgeest and Viktor E. Frankl concerning so-called pharmaco-therapies. Bastiaans thought that traumata as the KZ-syndrom can be treated adequately with pharmacy; Frankl is diametrical opposed to these ideas during their meeting in 1947. He did this, as well as a psychiatrist as a 'survivor'. For Frankl man is oriented on 'meaning', where this word 'meaning' must be understood from the description 'Mensch-sein' - being-human is being human in '*der Tat*' - man-in-deed.

Man is an (himself becoming) aware being; makes choices; and this way people are in-deed. Thus man must be treated humane and decently. For this reason we hear Frankl's pleading for a (re-) humanising of psychotherapy.

1. C.A. van Peursen: *Wegwijs in de wijsbegeerte*, Amsterdam/Brussel 1980, p.55
2. P.T. Raju: *Oosterse en westerse wijsbegeerte*, Utrecht 1966, p.106
3. Lawrence E. Hedges speaks about the 'organizing experience' and gives one of his books the title 'The lost mother of infancy', North Vale, New Jersey / London 1994
4. The fourth expanded edition of the originally in 1947 published work

5. Freud wrote about this the title: 'Der Witz und seine Beziehung zum Unbewußten, Wien 1905
6. V.E. Frankl, Die Psychotherapie in der Praxis p.34
7. Ibid. p.34-35
8. V.E. Frankl, Der Leidende Mensch, p.222
9. V.E. Frankl, De wil zinvol te leven, p.30
10. Gerald Corey, Theory and practice of counseling and Psychotherapy, Pacific Grove 1996, p.463-467
11. "Freud was tenminste geniaal genoeg om begrip te tonen voor de dimensionale beperking van zijn theorie. Hij schrijft toch aan Ludwig Binswanger: 'Ich habe mich immer nur im Parterre und Souterrain des Gebäudes aufgehalten' (L. Binswanger, Erinnerungen an Sigmund Freud, Francke, Bern, 1956, S.115). Frankl meende dat dit fundament evenwel goed genoeg was om een bovenbouw op te zetten. Uiteindelijk zou je het fundament dan niet meer zien - alleen dat wat er opgezet is. Is Freud's Psychoanalyse daarmee dan toch de hoeksteen, die niet door de bouwlieden versmaad mag worden?! Freud was at least brilliant enough show to show understanding for the dimensional restriction of his theory. He nevertheless writes to Ludwig Binswanger: : 'Ich habe mich immer nur im Parterre und Souterrain des Gebäudes aufgehalten' (L. Binswanger, Erinnerungen an Sigmund Freud, Francke, Bern, 1956, S.115). Frankl thought that this basis was however well enough to put upon a superstructure. Eventually you would then see no longer the basis - only that what is set upon. Is Freud's psychoanalysis with that then nevertheless the cornerstone, which cannot be scorned by the builders?!",
12. Gerald Corey, Theory and practice of counseling and Psychotherapy, Pacific Grove 1996, p.463-467
13. W.J.Maas, Compendium Logotherapie en Existentele Analyse, deel 1, Zwolle 1992, p.24
14. V.E. Frankl, Logos und Existenz, Wenen 1951, p.47-64
15. V.E. Frankl, De onvoorwaardelijke mens, p.65
16. Ibid. p.19/20
17. V.E. Frankl, De onvoorwaardelijke mens, vertaald en bewerkt door dr.W.J. Maas, Zwolle 1996, p.88
18. V.E. Frankl, Logos und Existenz, Wenen 1951, p.63
19. V.E. Frankl, Der Leidende Mensch, p.171
20. רע - (*re'a*), in onze vertalingen 'naaste' (superlatief van 'nabij'). Kern is de ontmoeting - je komt de רע tegen, de רע is de 'medemens', maar niet per definitie de 'volksgeenoot' in Israël. Pinchas Lapide

beschrijft in zijn boek 'Het bezit van de waarheid: het einde van de dialoog' (p.63 vv.): רע' betekent eigenlijk de 'jacht-vriend'. Diegene die jou wildvreemd kan zijn - er totaal anders uit ziet. Hij kan een Egyptenaar zijn, dus uit het volk van je ergste uitzuigers en vijanden, met wie je echter de jachtgrond moet delen, omdat er in de woestijn slechts kleine stukjes groen zijn en er maar heel weinig bronnen zijn. En die vreemdeling moet je liefhebben als jezelf, omdat hij weliswaar totaal anders is dan jij, maar jullie beiden zijn aangewezen op hetzelfde jachtterrein. Hij is degene die jou aangaat. Ook psychisch heb je met hem te maken; dat betekent dat hij op je weg komt, en wanneer dat het geval is, doet het er niet toe wie hij is, hij is tweevoeter en evenals jij een kind van God. De jachtvriend kan heel goed ook degene zijn die het verst van je afstaat, maar jullie hebben nu met elkaar te maken.

רע (re'a), in our translations 'neighbour' or 'fellow creature', and archaic 'nigh'. Core is the meeting - you meet the רע, the רע is the 'fellow-man', but not by definition the 'fellow-countryman' in Israel. Pinchas Lapide describes in his book: 'The possession of truth: the end of the dialogue' (Dutch edition p.63 vv.): רע means in fact 'hunting-friend'. He that can be perfectly strange to you - look totally different. He can be an Egyptian, thus from the people of your most terrible bloodsuckers and enemies, with whom you must share however the hunting ground, because there are in the desert only small bits of green and sources are there but very few. And that alien you must love as yourself, because he is indeed totally different from you, but you both have been designated on the same hunting area. He is the one who concerns you. Also mentally you have to do with him; that means that he comes on your way, and when that is the case, it does not matter who he is, he is a biped and as well as you are a child of God. The hunting-friend can completely well also be the one that is most distant to you, but now you have do with each other.

21. V.E. Frankl, Der Leidende Mensch, p.171

22. De filosofische term 'Dasein' is ontleend aan Martin Heidegger vanuit zijn 'Sein und Zeit'. Het woord 'Dasein' is eigenlijk onvertaalbaar in het Nederlands. 'Zijn' is te mager in z'n betekenis, daarvoor mist het teveel connotaties. Er-zijn is als werkvertaling misschien een bruikbare term, maar net als het woord Duitse woord 'überhaupt' kan ook 'Dasein' misschien beter onvertaald blijven. The philosophical term 'Dasein' is been borrowed from Martin Heidegger from his 'Sein und Zeit'. The word 'Dasein' is in fact untranslatable. 'Being' is too shallow in its meaning, for that it misses too many connotations. 'Being-there' as a work translation is perhaps an useful term, but just like the German word 'überhaupt' also the word 'Dasein' can perhaps remain better untranslated.

23. V.E. Frankl, Das Leiden am Sinnlosen Leben, p.78

24. V.E. Frankl, Psychotherapie in der Praxis, p.21

25. Een verhelderend artikel van V.E. Frankl hierover vindt u in het Bulletin Logotherapie en Existentiële Analyse, jg.9/2, juni 1999 met de titel 'Tijd en Verantwoordelijkheid', (werkvertaling PH)
An illuminating paper about this by V.E. Frankl is 'Time and responsibility'.

26. Ibid. p.8

27. V.E.Frankl, De zin van het bestaan, p.162/163